

Egy hadifogoly naplója.

Irta: Mihók Béla.

(3)

A feledés szigete.

Öreg lakója vagyok már. Bár elfelejthetném, hogy élek, bár ne fájna a fájás, bár kihalt volna belőlem minden akarás, ne sorvasztaná vágy a lelkeim, hanem mint a sok elmés őrült barrikádos világában meglegedetten játsza színes életét. Én is szeretnék boldog bolond lenni, magamnak bebeszélni, hogy nyugaton testvéreim várnak, hogy fajom erényéért bűnhődöm, hogy türelem, lesz még bűnbocsátás, szabadulás, lesz még szabadság, diadal, jutalom. Milyen jó is lenne boldog bolondnak lenni.

De mert nem vagyok őrült, de mert rabláncomat nem nézem aranyrak, de mert kín a múlás, a várakozás, a jövő kételye szaggat, sorvaszt... éreznem kell a valóság őrült józanságát, a rabságot, a börtönt. Nyugatról nem hoz hírt a szél.

A feledés embervérvörös kaszánya a Káspi szűz habtestén mint mérges pattanás szemtelenül dagadt a kis piszok homokszigeten. Bent a rémségek házában tivornyás életét tombolta a Halál. Embertrapézokat alkotott a pusztulás s minden áldott éjjel nagy csámcsogással ette az éhes víz, az élettől jóllakott halottembereket. A nagy halottas ház tömve volt étellel. Emberi jajok, sírások, fohászok kacagtak a penészes emberfogó tető alatt, nyomorúlt beteg mosolyok megfagytak a pusztulás bűzében. Emberekrebben reszketett az élet, darócruhába vetkőztek a bűntelenek s a gyilkosok érmekkel mellükön uralkodtak, törvényneveben gyilkoltak, pénzért, életük megélhetéseért míg a szerencsétlen politikai fegyencek reszkettek, bűnösök voltak, mert gondolkodtak... Hej Romanov Miklós meg ver még az Isten téged.

Vörös bugyogójú főhőhér büszkén jár a véres falon, szeméből vér éhsége ömlik s mint gerle galambok az ölyv portyázásán félénken összebújniak fészükbe, szívek, érző fáradt, cafrangos szívek dobbannak a daróc alatt. Hány ártatlan, becsületes ember fog ma kimúlni a dagadt kéz alatt, hány gyermek lesz apátlan ma? hány hű hitves özvegy? hány anya fiatlan?

Emberfogós kamarákban nyikorog a vas, porzik a rozsdá, emberek, mint állatkertben etetéskor az állatok, bögnek, bődülnek.

Emberi bögéstől reszket a könyörtelenség vára, ahol kinyílik az ajtó, oda csak a halál megy, sírnak, könyörögnek a gyengeszívűek, bődülnek, bömbölnek a bátrak s a pusztulás előzenéjében, mint veszett tigrisek törlik magukat vasrácsos ajtójuknál a bezárt szerencsésebbek... szeretnének segítségükre menni a kivégzetteknek, nem bírják nézni a kegyetlenséget.

Ez az élet őrülték háza, hol józanak, normálisak a szerencsétlen, kényszerzubbonyba zárt bolondok s őrülték, rémségig elmebeteg a kínzó ápolók, a gondozók, az orvosok.

De ni! Mi az? Emlékezés a feledés szigetén? Mi az?... mintha ágyúörgés... és a másik pillanatban egy gránát az udvarra le is csap... a vörös bugyogós főhőhérből nem maradt semmi más, mint

egy pár elégtételt adó vércsepp és egy hosszú felszakadt fohász a megmaradtak szívéből.

Mi az? Mi történt? Az Isten haragja csapott be?

A porkolábok szétfutottak, a katonák, őrk az őrfalra szaladtak, hogy lássák mi történt, hogy tudják, kit kell tovább szolgálni. A halálból visszajött megtört roncs emberek kiegyenesedtek, megrázták börtönytetvektől szeretett bozontos hajukat, mint csapdából szabadult oroszlánok sörényüket s kezdték egymásról leszedni a láncot, kötelet... ölelték, csókolták egymást az életre éledt rab emberek... nem tudták mi történt, csak érezték, hogy nem halt meg számukra az élet.

Második... harmadik... negyedik, tizedik lövés... a bűnvár megrepeg, a véres fal megreped, megnyílt répedéseken kukucska az élet a halál ölébe... nyílnak az emberi ketrecek, az előbb még hóhérok, most már barát, szolga... hóhérok öltöztetik a rabokat... beszélgetnek, nevetgélnek, kedveskednek, mintha nem is hóhérok, hanem pincérek lennének. Mi történt hát? Nem tudja senki? De igen! itt kiabálják: Éljen Kerenszky!

A feledés szigeténél három komor hajó horgonyzott... megmentőink, az élet táltosai.

A halál markából kilopott emberek nem voltak emberek, valami mások, valami felségesebbek, csupa szívek: úgy örültek, sírtak, nevettek, csókolództak, kacagtak, ölelkeztek, ugráltak, imádkoztak, úgy, hogy a felszabadító matrózok is velünk sírtak, nevettek.

Hogy micsoda érzés szabadnak lenni, azt nem lehet sehogysem leírni, azt nem lehet érezni másnak; az valami földöntúli, azért az örömért sokat kell szenvedni.

Hajóra küldtek, szabadon, lánc nélkül. A börtön katona-parancsnoka átdöfött szívtelen szívvel hörgött a kinyitott vár kapujában, nem törődött vele senki, egy-egy elkeseredett megkönnyebbülve belérúgott... s elégtételt érzett szenvedéseiről. A vezető hóhérokat megláncolták ledobott láncainkkal s vitték őket a hajóra... feledni?... mi örültünk neki s képesek lettünk volna a matrózoknak segíteni.

A nyílt tengeren voltunk. A sziget, a megbukott múlt bűne elbújt szegyenében. A Káspi, mintha nem Káspi lett volna, mintha nem víz a tenger, mintha azúr selyemfátyol lett volna az ég s a nap mint egy érett asszony életet árasztó emlője a horizontra dülne, hogy életre éhes sovány fiait megetesse. Mintha a hajó hajóhinta lenne, hol a boldog, gondtalan gyermekek tündérszínes képzeletükkel magukat megannyi hősnék, lovagnak látják. Hinta-balinta, csacsogja a jászpisz víz, hinta-balinta itt az ezerszínű élet vegyétek, hinta-balintá nevessetek, örüljétek, játszódjatok tovább!

A fedélzetén megtudtuk, hogy ki a „Kerenszky”. Áldottuk érte, hogy megmentett pusztá nevével bennünket, hogy felszabadította népét, nem álmodta még akkor senki, hogy ez a férfi, a hőstelen vitéz eladja jüdáspénzen hazáját.

Krasznovodszki kikötő, a pokol kapuja, most mennyország. Nem vár a gyilkosok vonata, kocsí ablakán nem éktelekedik a vasrács. Most itt mindenki oly jó, mindenki oly kedves, drága. A hóhérok ma kiszolgálók, fáradhatatlan kedvességgel mosolyognak, hozzák a teát,

udvariasak, mert a börtönviseltek ma az urak, irigylésre méltóak, a Tegnap szolgálai Ma is szolgálk maradtak.

Indulnak a lettek földje felé. Megyünk Kerenszkyhez, hogy megköszönjük neki szabadságunkat, visszaadott életünket, megyek, hogy segítségével elhagyhassam végre a maga győzelmében mámorosan gyönyörködő Idegent . . . megyek, hogy hazamehessek.

Aszhabad, Mero, Szamarkand, Csernajevo, Taskent-türkisztáni rabságom győzelmes útja, mint egy hosszú rózsás kerti út mentél el mellettem, azt hittem, hogy szépségeitekben utoljára gyönyörködtem, hogy bódító, vonzó, meleg ázsiai gyönyörű bűjaságokat már csak emlékemben fogom tártani . . . Tévedtem . . . keservesen csalódtam, mert még hosszú göröngyös, kínos négy évig tespedtem köztetek. Gyönyörúségek, buja gazdagságok, szépséges szép valóságok az angyalok pokla, ördögök mennyországa lett.

Orenburgig jutottunk. Állj! tovább nincs út. Itt a világ vége. Túl a más világ. Moszkvában más lett az úr. Kerenszky megszökött . . . halál a gazra. Éljen a nép egyszerű fia. Lenin az új cár, a kommunista, ő adja a békét, az életet. Az életből halál lett s belőlem földönfutó. Mert egy bűnöm volt, nem voltam szemtelen hazug szerencsevadász, nem úsztam az árral a barrikádos utcák pocsolyájában. Nem mentem a győző fosztogatókkal kincseket vadászni, helyette a szerencsétlen gazdagok sebeit kötöztem. Mások dicsőséges múltjának selyemfátyolos zászlaját dugdostam, ártatlan bűnösöket oltalmaztam s még hozzá tiszt voltam . . . elfogott a nemezis.

Évekig jártam a torturákat, lökdöstek, szidtak, küldtek utcát sepreni s a jó öreg muszka generálisokkal fűtűrészve tisztogattuk Szkobelevben a kommunisták piszkát . . . Alázatos voltam . . . gondoltam elfelejtenek . . . de nem, mindennap jobban megismertek s végre tűznek ki-neveztek. Félttem s büszke voltam rá . . . Megyek . . . vasrácsos kocsi . . . rohanok a jövőbe . . . nem bánom, sőt örülök, hogy tovább visznek, hogy egy állomással közelebb leszek vagy az élethez, vagy a halálhoz.

Moszkva, Novoszpászki kolostor, szept. 15.

Új lakásom a híres Novoszpászki kolostor, Moszkva legöregebb történelmi maradványa. 1457-ben inkább várnak, mint kolostornak épült, hogy az akkor még csemete városkát keletről a kutyafejű tatárok, nyugatról pedig a hevesvérű, virtuos lengyelek állandó fosztogatásaitól megvédje. Később, mikor Moszkva uralma megszilárdult, az elhanyagolt várat szerzetesek vették gondozásuk alá és kolostornak alakították át.

Ma a vérben fürdött örvöngő világváros szívében mint egy megkövült, kegyelemért esdeklő kolossalis emberkéz mered az égnek öt tornyával e kolostor. De messze van az Isten tőlünk s az embervérrel itatott bástyák ezer halál fényképei. Itt emberi vadállatok emberi játékokat játszáknak s nap nap után friss gőzölgő piros embervérrel meszelik a falakat.

Ez a hatalmas kővár belül is egy temető.

Cárok, cárnők, fejedelmek, nagyhercegek, hercegnők, politikai nagyságok, hadvezérek porhüvelyét őrzi fantasztikus sötét titkaival. Mennyi rejtély és ismeretlen borzadály, bűn és erény van egy I. Péterrel elte-

metve. Ki féltve őrzött újitásaiért nemcsak egész Oroszországgal szembe-
száll, hanem szerelmes hites feleségét itt a kolostorban tartotta zárva,
legkedvesebb szemefényét, a fiát pedig lefejeztette, mert félt, hogy halála
után a minden újítást utáló maradi fián kolosszális munkája zátonyra
fog jutni. Vagy mennyi szerelmi titok, édes értékes pástör órák-rózsá-
színű emléke van I. Erzsébettel, II. Katalinnal, I. Zsófiával elásva. Egy
egész kis hadsereget lehetne szervezni a sok névtelen, cárnői gondokat
űző, vitéz gavallérokból s a szerelmi vezérkar Arlov, Potemkin, Zotov,
Byron, s Volinszkyből állana. És így a sok temetkezéssel a kolostor a
véres orosz történelem megbecsülhetetlen dokumentum tömege lett.

Kitört a forradalom. Moszkvában is gyújtott, pusztított, sepert
mindent a Szabadság. Forrongott, égett a város és e borzasztó pokoli
mennyországbán, itt örömmámorban csókolták egymást az emberek,
amott haláltól hörögve mondtak egymásnak Istenhozzádot. A pillanatok
éveket szültek. A percek új életeket teremtettek. Égett, ordított, örjön-
gött minden, csak az örültek lehettek józanok, mert nem értettek mind-
ebből semmit. Az égésben megégett a titulus, a póz, az etikette, a
cafrang, győzött a természet, az állatiasság, az ember. A népakarat mint
láva öntötte el a várost, igazság lett az igazságtalanság.

A kolostor udvarán, este hat órakor, mikor „appel“-re csegetnek,
valóságos történelmi látványosság tárul szemem elé. — Szűk, sötét cel-
lákból sápadtan, görnyedve bújnak elő a börtönlakók.

Itt áll velem egy sorban a két Galicin herceg, Bei Machamed
Achim, Buchara trónörököse, Marozov textil király, többszörös milliárdos,
Bruszilov generális, kit mindenki ismer, generális Vinilovszky, a leg-
frissebb lengyel hadifogoly, Voroncov, gróf Széchenyi magyar huszárfő-
hadnagy, Kacsalov, Sztaniszlavszky, Gyagya Koszta s egész gárdája még
az orosz színész fenoméneknek, költőknek, festőknek, százai a tölem
messzebb álló ismeretlen orosz, lengyel, angol, francia lett, litván, finn
japán, perzsa, ormény, tatár, üzbég, buchár, gruzin stb. katonai és pol-
gári tuszoknak.

Én mint turkesztáni, természetes, hogy a mohamedánok társaságát
keresem. A szeszélyes sors kiismerhetetlen útja összehozott Achun Beiel,
kit még Bucharából jól ismertem.

Most, hogy a korona lehült Allahtól fölcent, Mohamed fiának,
Turkesztán szent fejedelmének, kincses Buchara teljhatalmú emirjének
turbános fejéről, (ezer szerencse, hogy nem a fejével együtt) a váromá-
nyos egyszerre halandó emberré satnyult, sőt mi több, közönséges
börtöntöltelékké és így barátságunk közt most nincs semmi akadály.

Este, mikor rámfolyik a sötétség, s a csendben mint feneketlen
tengerben fuldoklom, mikor börtönöm rácsa mint vérszomias vámpírfog
harap a lelkembe s szívja maradék elernyedő vérem — élek! ... élek
a halál szerelmes karjában s mérhetetlen távolságban búcsut int felém
piros, meleg életem.

Bagariabúzü csizmás örök hordják szét az olajos meleg vizet. A
lukullusi ételektől megcsömörlött ingyenc trónörökös-gyomor most korogva
várja a rablevest. A 27-es cellában hárman vagyunk: Achun Bei, Aka
Ali Szackuz (az emir volt hadügyminisztere) és én. Achun Bei, egész
nap motyog és sétál a szűk ketrecben, mint egy raboroszlán. Ali Aka

imádkozik, selyem kaftánját már fényesre térdelte, a kereszttelen mohamedán jaszpisz rózsafüzért, mint a motolát pergeti és ha elszakad, összeköti. Én csinálom a legtermészetesebben. Eszem, ha van mit. Ha nincs lefekszem és alszom. Most is enném valamit, ha volna, de még fekete kenyér sincs. Mind a hárman türelmetlenül várjuk az őrt, ki vederbe hozza a levest, a másik pedig a rácson dugja be, a három mosolygó, drága, meleg szalmacsutakos rabkenyeret... És ime, nem hallom, de érzem, hogy a bagariás őrtünk közeleg.

Minden szem a rácstra szegeződik, — az éhes rabtigrisek néznek etetés előtt így ki. És tényleg! Egy! Kettő! Na? Na! Naaa?!? Hol a harmadik? Az őrt továbbhaladó léptei mint egy halálmadár vigyorgása csikorog végig a folyósón. Két kenyér! ... csak kettő! ... és nem három! A meglepettségtől megdermedve, mint három Lóth-szobor bámultunk a ránkröhögő két hasadt szalmacsutakos kenyérre. Két élet és egy halál! De kié ez a drága rabbilincses átkozott élet, s a minden kint, szenvedést megváltó iszonyú halál! Egymásra nézünk. Achun Bei könnyezik, érzi, hogy a legnagyobb eshetőség ránehezedik. Ali Aka lehuny szemmel imádkozik, én leülök és írok. Egy gondolat tölti meg zsufolásig a szűk kalitkát: „Hátha én?” Órák telhetnek el, senki sem szól egy szót sem, mindenki gondolkozik: „Hátha én?” Nem evett senki semmit, mindenki jóllakott.

A kolostor elcsendesedett. Az őrt monoton járása kong a folyósón. Néha itt-ott egy-egy ideges neszt hallok, amit csak kitanult vén börtönlakó tud észrevenni. Érzékemet a végletekig feszítem, fületem a kőpadlóra szorítva hallgatódzom. Más cellákba is kevesebb kenyeret tehettek, mert az egész épületben az ideges halálfélelem vibrálását érezni: úgy látszik, ma éjjel bő aratása lesz a halálnak. Minden cellában csak egy gondolat uralkodik, az őrijtő néma csönd mindenkinek fülébe ordítja: „Hátha te?” Rövid, ideges mozgások hallhatók mindenfelől. A 26-osból kopognak: „Csak egy kenyér... Várjuk a halált! Szökés lehetetlen!” Távolról zajt hallok, — susogás, pisszegés, elmosódott hangok. A kolostor revolveres hóhéranak hangját jól ismerem, s most meg éppen megismerném millió hang közül is... de nem... nincs köztük. Közelednek. Katonák, börtönőrök... orvost visznek valakihez... szerencsés haldokló... Már nemsokára hajnalodik. Az átkozott csend tombolja orgiáját, nem bírok már tovább hallgatódzni, megsüketít a csend, szeretnék kiabálni, ordítani, őrjöngeni, de nem lehet, mert szegény Achun Beit elnyomta az álom. Kisírt szeme csak félig van lehúnyva, boldogság sugárzik arcáról, forró Bucharában járhat, vagy az emiri palotának egyik szőnyegtengerében elnyújtózkodva gyönyörködik legkedvesebb felesége, Illa erotikus táncában. Ali Aka Allah-val ajkán szendereg, — a félelmetes hadúr mint egy ágról szakadt dervis, Koránját és imafüzérét kezében szorongatva alszik.

Érzem, hogy kifáradtam, az írás megerőltetésembe kerül, a lámpa is kialvófélben van. A két kenyér históriája egész beteggé tett. De hátha mindez alaptalan félelem? De a 26 is halált kopogott... bátorítom magam: hátha nem én leszek! A csend kezd nyomni. A mennyezetről mint fekete gyémántszem csepeg lomhán, hosszú egyenletes szünetek közt a nedvesség vize s kőpadlón milliárdnyi molekulára esik szét. E

lomha, egyenletes cseppekben számolom az időt, tudom, hogy minden cseppel közelebb vagyok vagy az élethez, vagy a halálhoz és ez a bizonytalanság tartja bennem a lelket. Számolok, érzem, hogy számolás közben lassan elnyom az álom.

Szeptember 16. Reggel 4 óra.

Naplóm mellett mélyen aludtam. Ébredésem rettenetes. A borzalom és hála vitustáncot jár megkínzott lelkemben. Cellámban egyedül vagyok. Achun Bei és Ali Aka képzelt mosolygós arcai nevetve hívnak, hogy tartsak velük s csak akkor eszmélek a rettenetes valóságra, mikor kába fejemet az ablakrácshoz ütöm. Még el sem búcsúztam tőlük. Állati ösztön kerekedik felül bennem, örülök a rongy, nyomorult életemnek. A két kenyér! De minek ez a két kenyér, ha mind a kettőt megölték? Cellám zárja pattan és egy szuronyos katona áll előttem. Toromon lecsúszott az állati mosoly... A halálfélelem körmöli agyamat; szét szeretném tépni, torkát átharapni, megfojtani életem legnagyobb ellenségét, ezt az ártatlan rongyos katonát, — rettenetes erőt érzek karomban; várj, egykönnyen nem adom meg magan.

— Igyom Pán! — szólít ravasz alázatossággal a vérszomjas katona.

— Hová!? — kérdem durván, elkeseredetten.

— Ahá! Maga még nem tud semmit.

Kész voltam a legrettenetesebbre, éreztem, hogy rá kell ugranom, megfojtanom, vagy a tiz körmőmmel kaparnom a szemét.

— Ha-ha-ha s hogy meg van ijedve kedves elvtárs! Ne féljen, nem falhoz, a vasúthoz megyünk... Petrográdra s onnan lehet, hogy hamarosan haza.

Ökölbesorított kezemből kiszaladt az erő, fejembe az előbbi rettenetes gondolatok, mint földrengéskor a házak, összeborultak, nevetni akartam, de sirtam, táncolni szerettem volna s helyette a köpadra lerogytam.

— Csört vozmil van egy kis mahorkád, Tovarisz?

— Van — feleltem magánkívüli bambasággal.

— Hoccá ide!... meg a két kenyeret is ám, mert hosszú lesz még az út.

— De hol van a két társam? — kérdeztem halkán, mint aki felelettől fél.

— Azok a muzulmán kutyák? Azok?... hüty, tyü-tyü — kezével felfelé mutatott — elmentek a másvilágra. Minek is barátkoztál velük, hisz te nem vagy burzsuj.

— De... igazán?... izé... hebegtem...

Na hozd a kenyeret. Pajjgyom! szólott az ör, s barátságosan a vállamra ütött... felkent az életnek.

(Folytatjuk.)